

Sayı

Konu: Jeolojik Açıdan Tabiat Varlıkları

DAĞITIM

Ülkemiz jeolojik olarak Alp- Himalaya çarpışma kuşağında yer almakta olup, Avrasya plakası ile Arap- Afrika plakasının çarpışması sonucunda eşsiz zenginlikteki jeolojik yapıların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Jeolojik süreçle sonucu oluşan; çok sayıdaki Mağaralar, Şelaleler, Kaldera, Volkan Konileri, Peri Bacaları, Fosil Yatakları (Ör. Taşlaşmış Ormanlar), Travertenler (Ör. Pamukkale), Vadi Kanyonlar (Ihlara Vadisi – Köprü Çay), Krater Gölleri, obruklar, statigrafik istifleri vb. saymak mümkündür.

Gelişmiş toplumların çoğunluğu tabiat anıtı niteliğindeki bu zengin jeolojik öğeleri “Jeolojik Miras “ listelerine alarak korumakta, koruma ve kullanma dengesi çerçevesinde insanlığın hizmetine sunarak bölge insanının refahına ve gelişimi de katkı sağlamaktadırlar. Ancak ülke olarak zengin bir jeolojiye sahip olmamıza rağmen bu zenginliğin korunarak gelecek nesillere aktarıldığı veya insanlığın hizmetine sunulması bölge insanına yeteri kadar katkının sağlandığından bahsetmemiz mümkün değildir.

Ülkemizdeki jeolojik miras niteliğindeki öğelerin tespit edilerek, tescil edilmesi ve koruma kullanma dengesi çerçevesinde insanlığın hizmetine sunulmasında yaşanan sorunlara ilişkin olarak Odamız tarafından “*Jeolojik Açıdan Tabiat Varlıkları: Jeolojik Mirasın Önemi ve Türkiye'deki Durum Hakkında Rapor*”u hazırlanmıştır. Yazımız ekinde gönderilmekte olan rapor; ülkemizde bu konuda yaşanan sorunları, buna ilişkin çözüm önerilerini de içermekte olup, yaşanan sorunların çözümüne katkı sağlayacağı umuduyla kurumunuza/sahsınıza gönderilmiştir. Bilgilerinize arz ederim.

Saygılarımla

Hüseyin ALAN

Yönetim Kurulu Başkanı

EK

Jeolojik Açıdan Tabiat Varlıkları: Jeolojik Mirasın Önemi

ve Türkiye'deki Durum Hakkında Raporu

DAĞITIM

- 1- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü)
- 2- Orman ve Su İşleri Bakanlığı (Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü)
- 3- MTA Genel Müdürlüğü
- 4- UNESCO Türk Milli Komitesi Başkanlığı
- 5- Kültür ve Turizm Bakanlığı
- 6- Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı
- 7- TBMM Tüm Milletvekillerine

JEOLOJİK AÇIDAN TABİAT VARLIKLARI:JEOLOJİK MİRASININ ÖNEMİ VE TÜRKİYE'DEKİ DURUM HAKKINDA RAPOR

Ülkemiz jeolojik olarak Alp- Himalaya çarpışma kuşağında yer almakta olup, Avrasya plakası ile Arap- Afrika plakasının çarpışması sonucunda eşsiz zenginlikteki jeolojik yapıların ortaya çıkmasına neden olmuştur.Jeolojik süreçle sonucu oluşan; çok sayıdaki Mağaralar, Şelaleler, Kaldera, Volkan Konileri, Peri Bacaları, Fosil Yatakları (Ör.Taşlaşmış Ormanlar), Travertenler (Ör.Pamukkale), Vadi Kanyonlar (Ihlara Vadisi – Köprü Çay), Krater Gölleri, obruklar, stratigrafik istifleri vb.saymak mümkündür.

Gelişmiş toplumların çoğunluğu tabiat anıtı niteliğindeki bu zengin jeolojik öğeleri “Jeolojik Miras “ listelerine alarak korumakta, koruma ve kullanma dengesi çerçevesinde insanlığın hizmetine sunarak bölge insanının refahına ve gelişimi de katkı sağlamaktadırlar. Ancak ülke olarak zengin bir jeolojiye sahip olmamıza rağmen bu zenginliğin korunarak gelecek nesillere aktarıldığı veya insanlığın hizmetine sunulması bölge insanına yeteri kadar katkının sağlandığından bahsetmemiz mümkün değildir.

Odamız bu kapsamda bir inceleme başlatmış ve jeolojik miras niteliğindeki öğelerin tespit edilmesi, korunması, tescil edilmesi ve korumu-kullanma dengesinin sağlanarak gelecek nesillere aktarılması konusundaki sorunlar ile buna ilişkin önermelerini bir rapor haline getirerek karar vericilerle paylaşmak istemiştir.

I-GİRİŞ:

Jeolojik süreçlerin oluşturduğu; Mağaralar, Şelaleler, Kaldera, Volkan Konileri, Peri Bacaları, Fosil Yatakları (Ör.Taşlaşmış Ormanlar), Travertenler (Ör.Pamukkale), Vadiler Kanyonlar (Ihlara Vadisi – Köprü Çay), Krater Gölleri (Ör.Meke Gölü), stratigrafik istif, mineral yapı vb. ;

* Yer kabuğunun oluşum ve değişim sürecinin anlaşılması açısından bilimsel ve eğitimsel değer arz eden,

* Ekolojik dengelerin korunması açısından önemli,

* İnsanlara doğa bilinci veren, doğayla kendisi arasında ilişki kurmasını sağlayan,

* İnsanların ruh ve beden sağlığını iyileştiren geliştiren, dinlendirici, rahatlatıcı,

* Gelecek nesillere aktarılması için korunmaya muhtaç, hassas özellikli,

* Ve ülkelerin ekoturizm potansiyeli açısından çok önemli kaynak değer teşkil eden,

Jeolojik-jeomorfolojik oluşumlar, jeolojik koruma jeolojik açıdan korunması gerekli tabiat varlıkları (jeolojik miras) olgusunun temelini oluşturmaktadır.

II- TABİAT VARLIĞI OLARAK JEOLJİK MİRASIN ÖNEMİ

Sanayi toplumlarında kentsel ortamlarda yaşayan insanların doğa ile bütünleşik yaşam arzularının giderek artması doğa turizmi potansiyelini giderek artırmaktadır.

Bu kapsamda doğal ve jeolojik güzelliklerin korunması, gelecek nesillere aktarılması, bilimsel olarak yaşadığımız dünyanın geçmişinin öğrenilmesi temelinde, jeolojik miras olgularının tanıtılmasına yönelik JEOTURİZM ülke ekonomileri için çok önemli bir kaynak değer haline gelmiştir (Örneğin Kanada Niagara Şelalesini yılda 20 milyon kişi, Kolarado Kanyonunu yılda 5 milyon kişi ziyaret etmektedir.)

Dünya Jeolojik Miras Listesini hazırlama çalışmaları 2009 yılında UNESCO tarafından başlamıştır. UNESCO Türk Milli Komitesi tarafından da ülkemizde ki jeolojik miras konulu çalışmalara devam edilmektedir.

Yöre halkının bilgilendirilmesi, gezip-görme, rekreasyon vb. ekoturizm (jeoturizm) faaliyetlerine kaynak değer teşkil eden jeolojik miras alanları bakımından ülkemizde çok büyük bir potansiyel bulunmaktadır. Ancak ülkemizde jeolojik koruma olgusu ve kavramı gelişmiş değildir. Jeolojik miras öğelerini diğer tabiat varlıklarından ayıran en önemli özellik bir kez yok edildiklerinde yerine konulmasının imkansız oluşudur.

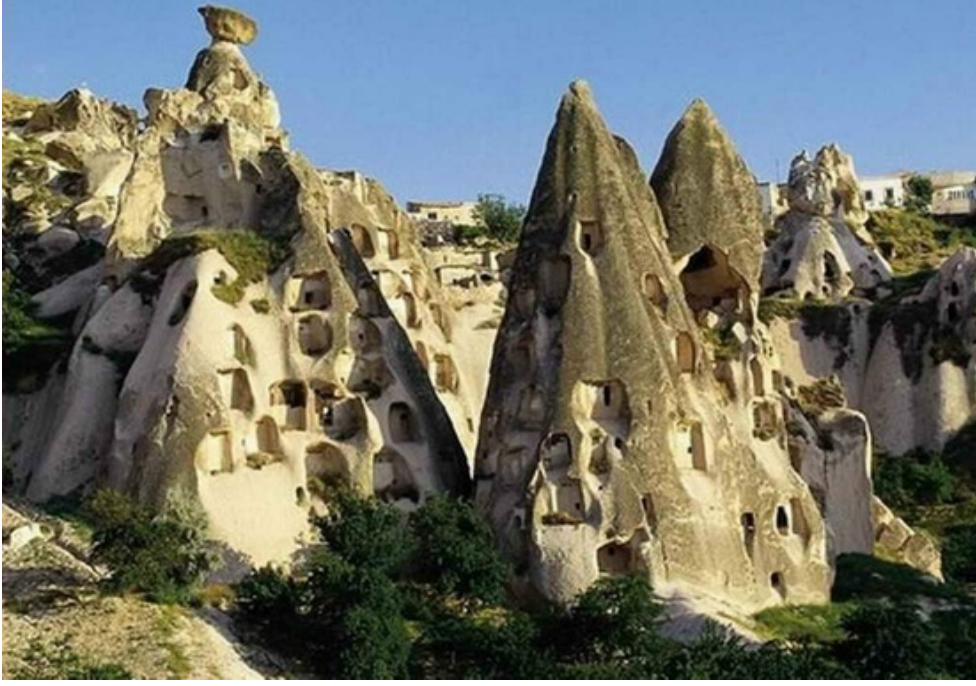
MTA Genel Müdürlüğü bünyesinde Tabiat Tarihi Müzesi'nin kurulması bu çalışmalara bilimsel başlangıç teşkil etmiştir. Ayrıca bir sivil toplum örgütü olarak Ankara Üniversitesi'ndeki JEMİRKO isimli öğrenci topluluğu tarafından , "Türkiye Jeolojik Mirasını Araştırma ve Koruma Grubu" kurulması gündeme gelmiştir. Bu girişim Aralık 2000'de Jeolojik Mirası Koruma Derneği (JEMİRKO) faaliyetine dönüştürülmüştür.

Yine TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası 2000'li yıllardan bu yana, "Bilimsel Teknik Kurul'unda" "**Jeolojik Miras**" üyeliği belirleyerek, bilimsel bakış açısının gelişine katkıda bulunmuş, ülkenin en eski bilimsel toplantılarından biri olan "**Türkiye Jeoloji Kurultay'ında**" oturum başlığı haline getirerek her yıl bu alanda yapılan bilimsel çalışmaların paylaşılmasını sağlamıştır.

Ülkemizde Önemli Jeolojik Miras Alanları:

Ülkemizde çok sayıda jeolojik miras ögesi bulunmasına rağmen, bunların çoğunluğunun tescil edilmediği/edilemediği bilinmektedir. Bunlar arasında Manisa Kula volkanitleri ülkemizde tescil edilerek Avrupa Jeolojik Miras listesine dahil edilen ender yerlerden biridir. Henüz arzu edilen çalışmalar yürütülmemiş, Nevşehir Kapodokya, Denizli Pamukkale, Bitlis Nemrut Dağı ve Van Gölü, Konya Karapınar Maar ve Obrukları, Erzurum Narman bölgesi hızlıca akla gelen önemli jeolojik miras öğeleri olarak sıralanabilir.

Nevşehir-Kapadokya (yılda yaklaşık 3 milyon kişi ziyaret ediyor):

Pamukkale Travertenleri (yılda yaklaşık 1 milyon kişi ziyaret ediyor)

III. ÜLKEMİZDEKİ JEOLJİK MİRASIN KORUNMASINA İLİŞKİN MEVCUT YASAL VE İDARİ DURUM:

A. YASAL DURUM ve MEVCUT KORUMA STATÜLERİ

a-2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Kanunu:

TABIAT VARLIKLARI; Jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan değerlerdir.

(Ek: 8/8/2011-KHK-648/41 md.)

DOĞAL SİT: Jeolojik devirlere ait olup, ender bulunmaları nedeniyle olağanüstü özelliklere sahip yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan korunması gerekli alanlardır. (Ek: 8/8/2011-KHK-648/41 md.)

TAŞINIR TABİAT VARLIKLARI; Jeolojik devirlere ait olup, ender bulunmaları nedeniyle olağanüstü özelliklere sahip yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan korunması gerekli taşınır tabii değerlerdir.

b-2873 sayılı Milli Parklar Kanunu kapsamında mevcut koruma statüleri:

MİLLİ PARK: Bilimsel ve estetik bakımından, milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçalarını.

TABIAT PARKI: Bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliğine sahip, manzara bütünlüğü içinde halkın dinlenme ve eğlenmesine uygun tabiat parçalarını,

TABIAT ANITI: Tabiat ve tabiat olaylarının meydana getirdiği özelliklere ve bilimsel değere sahip ve milli park esasları dahilinde korunan tabiat parçalarını,

TABIATI KORUMA ALANI: Bilim ve eğitim bakımından önem taşıyan nadir, tehlikeye maruz veya kaybolmaya yüz tutmuş ekosistemler, türler ve tabii olayların meydana getirdiği seçkin örnekleri ihtiva eden ve mutlak korunması gerekli olup sadece bilim ve eğitim amaçlarıyla kullanılmak üzere ayrılmış tabiat parçalarını,

c-383 Sayılı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname

ÖZEL ÇEVRE KORUMA BÖLGESİ; Bakanlar Kurulu tarafından kara ve deniz sınırları belirtilen Özel Çevre Koruma alanını,

B. İDARİ DURUM:

a) ORMAN VE SU İŞLERİ BAKANLIĞI ;

29.06.2011 tarih ve 645 sayılı KHK ile kurulan Orman ve Su İşleri Bakanlığı kurulmuştur. Söz konusu Bakanlığın teşkilat ve görevleri hakkındaki KHK'de;

Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğünün Görevleri

a) (Değişik: 8/8/2011-KHK-648/ 30 md.) Milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları ve sulak alanların tespiti, bunlardan Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca tescil edilenlerin korunması, geliştirilmesi, tanıtılması, yönetilmesi, işletilmesi ve işlettilmesi ile ilgili işleri yürütmek ve denetlemek.

b) 9/8/1983 tarihli ve 2873 sayılı Millî Parklar Kanunu ile verilen görevleri yürütmek.

c) Yaban hayatı ve kara av kaynakları ile orman içi su kaynakları, dere, göl, gölet ve sulak alanların ve hassas bölgelerin korunması, geliştirilmesi, kara avcılığının düzenlenmesi, av kaynaklarının işletilmesi ve kontrolü ile ilgili her türlü etüt, envanter, planlama, projelendirme, uygulama ve izlemeye ilişkin iş ve işlemleri yapmak veya yaptırmak, bu hizmetlerle ilgili tesisleri kurmak veya kurdurmak.

ç) Kara avcılığını düzenleyen mevzuat ile ilgili iş ve işlemleri yürütmek.

d) Uluslararası koruma sözleşmeleri ile belirlenen yörelerdeki koruma ve kullanma esaslarını belirlemek.

e) Uluslararası sözleşmeler ile koruma altına alınan bitki ve hayvan türleri ile alanların korunması konusunda tedbirler almak, ilgili kuruluşlarla işbirliği yapmak.

f) Hayvanların korunmasına yönelik çalışmaları, ilgili bakanlık, kurum ve kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği içinde yapmak, yaptırmak, bu konuda yürütülen faaliyetleri desteklemek, denetlemek veya denetlenmesini sağlamak.

g) Görev alanıyla ilgili olarak bitki ve hayvan türü genetik kaynaklarının muhafazası ve iyileştirilmesi ile ilgili iş ve işlemleri yürütmek.

ğ) (Ek: 8/8/2011-KHK-648/ 30 md.) Orman ve orman rejimine tabi yerlerde tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanları ile sulak alanları ve benzeri koruma alanlarının tescil ve ilanını yapmak.

şeklindedir

b.ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI

29.06.2011 tarih ve 644 sayılı kanun hükmünde Kararname'nin GEÇİCİ MADDE 6 – (Ek: 8/8/2011-KHK-648/ 17 md.) maddesi gereği Kararname'nin 13/A – (ek: 8/8/2011-khk-648/ 10 md.) Maddesi uyarınca Doğal sit alanları ve Tabiat Varlıklarının tespit tescil ve yönetiminden sorumlu olmak üzere kurulmuş;

Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'nün Görevleri

- Tabiat varlıkları ve doğal sit alanları ile özel çevre koruma bölgelerinin tespit, tescil, onay, değişiklik ve ilanına dair usul ve esasları belirlemek ve bu alanların sınırlarını tespit ve tescil etmek, yönetmek ve yönetilmesini sağlamak.
- Milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, doğal sit alanları, sulak alanlar, özel çevre koruma bölgeleri ve benzeri koruma statüsü bulunan diğer alanların kullanma ve yapılaşmaya yönelik ilke kararlarını belirlemek ve her tür ve ölçekte çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planlarını yapmak, yaptırmak, değiştirmek, onaylamak, uygulamak veya uygulanmasını sağlamak,
- Tabiat varlıkları, doğal, tarihi, arkeolojik ve kentsel sitler ile koruma statüsü bulunan diğer alanların çakıştığı yerlerde koruma ve kullanma esaslarını ilgili bakanlıkların görüşünü alarak belirlemek ve bu alanların kısmen veya tamamen hangi idarelerce yönetileceğine karar vermek, her tür ve ölçekteki çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planlarını yapmak, yaptırmak ve onaylamak,
- Orman alanları dışında yer alan korunması gerekli taşınmaz tabiat varlıkları, koruma alanları ve doğal sit alanlarının Bakanlıkça belirlenen ilke kararlarına, onaylanan planlara uygun olarak kullanılmak üzere tahsisini gerçekleştirmek, uygulamaların tahsis şartlarına uygun olarak gerçekleşmesini izlemek ve denetlemek,
- Tabiat varlıkları ve doğal sit alanları ile özel çevre koruma bölgelerine ilişkin olarak; hâlihazır haritaları aldirmek, gerekli görülen projeleri yapmak, yaptırmak ve onaylamak, her türlü araştırma ve inceleme yapmak, yaptırmak, izlemek, eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları yürütmek, kullanım yasağı getirilen alanların kamulaştırma veya benzer yollarla kamunun eline geçirilmesini sağlamak, kontrol ve denetim yapmak, gerekli görülen alanların korunması ve kirliliğin önlenmesi amacıyla yatırım yapmak veya ilgili idarelerin yatırım projelerini desteklemek, bu alan ve bölgelerde Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlere ilişkin her türlü tasarrufta bulunmak, işletmek, işlettirmek ve kullanım izinlerini vermek, korunan alanlara ilişkin insan ve finansman kaynağı sağlamak,
Şeklinde belirlenmiştir.

IV-SONUÇLAR

- 1- Ülkemizde Tabiat Varlıkları yukarıda açıklanan yasalarla oluşturulmuş ve tanımlanmıştır.
  - a- ORMAN ve SU İŞLERİ BAKANLIĞI (DOĞA KORUMA VE MİLLİ PARKLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ) tarafından yönetilen MİLLİ PARK, TABİAT PARKI, TABİAT ANITI ve TABİATI KORUMA ALANI olarak tanımlı büyük ölçüde jeolojik değerlerden oluşan dört (4) doğa koruma statüsü,

- b- ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI (TABİAT VARLIKLARINI KORUMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ) tarafından yönetilen ÖZEL ÇEVRE KORUMA BÖLGESİ, TABİAT VARLIKLARI ve DOĞAL SİT ALANI olmak üzere büyük ölçüde jeolojik değerlerden oluşan toplam üç (3) doğa koruma statüsü olmak üzere,

Toplam yedi (7) adet yasalarla tanımlanmış doğa koruma statüsü bulunmaktadır. Söz konusu doğa koruma statülerinin tanımları incelendiğinde ve karşılaştırıldığında jeolojik ve biyolojik değerlerin korunması esasına dayanmakla birlikte koruma statüsü kavramları genelde bir biri ile örtüşen anlamlar içermekte olup, bu durum doğal kaynakların korunması ve yönetiminde kavram kargaşası yaratmaktadır. Doğa koruma alanlarına ilişkin yasalarla tanımlı mevcut statülerin bir çalıştay kapsamında topluca ele alınması mevcut koruma statülerinin jeolojik-hidrojeolojik ve ekolojik esaslar doğrultusunda yeniden tanımlanması gerekmektedir.

2-Mevcut meri mevzuatta tanımlanmış doğa koruma statülerinde“**JEOSİT veya JEOPARK**” anlamında herhangi bir koruma statüsü bulunmamaktadır.Jeosit, jeopark ve jeolojik miras öğelerinin koruma şekli, kültürel miras öğelerinden farklı bir şekilde tanımlanmalı ve koruma şekli farklılaştırılmalıdır.Bu alanların turizm amaçlı olarak halka açılıp açılmayacağı açık bir şekilde yasal mevzuat içinde tanımlanmalıdır.

DOĞAL SİT: Jeolojik devirlere ait olup, ender bulunmaları nedeniyle olağanüstü özelliklere sahip yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan korunması gerekli alanlardır. (Ek: 8/8/2011-KHK-648/41 md.)

TABİAT VARLIKLARI; jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan değerlerdir.(Ek: 8/8/2011-KHK-648/41)

Şeklinde tanımlanan Doğal sit statüsü Tabiat Varlıkları statüsü tanımları gereği jeolojik sit (JEOSİT-JEOPARK) kavramını karşılar nitelikte düşünülebilir. Ancak iki koruma kavramıda tanımlardan anlaşılacağı üzere büyük ölçüde benzer kavramlar olup **JEOLJİK MİRAS, JEOSİT VE JEOPARK KORUMA KAVRAMLARI 2863 SAYILI YASADA GEREKLİ DEĞİŞİKLER YAPILARAK YASAL STATÜYE KAVUŞTURULMASI GEREKMEKTEDİR.**

3-Konunun doğası gereği, 644 sayılı KHK'nın ilgili maddeleri uyarınca Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (Tabiat Varlıkları Genel Müdürlüğü) tarafından hazırlanan, 18.10.2011 tarih ve 28088 sayılı “TABİAT VARLIKLARINI KORUMA KOMİSYONLARI KURULUŞ VE ÇALIŞMA USUL VE ESASLARINA DAİR YÖNETMELİK” uyarınca oluşturulan tüm Tabiat Varlıkları Bölge Komisyonlarında en az bir adet JEOLJİ MÜHENDİSİ'ne yer verilmelidir.

4- Ülkemiz çevresinde son yıllarda yaşanan sosyo-politik olaylar turizm sektörüne olumsuz bir şekilde yansımaktadır. Ülkemiz turizm destinasyonun da, deniz turizmi ağırlıklı

olarak yer almaktadır. Ancak bütün dünyada jeoturizm hızlı gelişim gösteren en önemli alanlardan biridir. Örneğin Çinde yer alan Gökkuşuğu dağlarını yılda 25 milyon turist ziyaret etmektedir.Niyagara şelalesini ziyet eden turist sayısı ise; 40 milyon civarındadır. Ülkemiz içinde turizime açılan ender mağlarımızdan biri olan Alanya Dim Mağarasını yılda 150 000 üzerinde turistin ziyaret ettiği bilinmektedir.Benze şekilde Kapodokya'yı yılda 3 milyon turist ziyaret etmektedir.Ülkemizde jeoturizm konusunun geliştirilememesindeki en önemli eksiklik yasal mevzuatın yetersizliği ve bu alanların koruma ve kullanma statülerinin belirlenmemiş olmasından kaynaklandığı bilinmektedir.

Sonuç olarak; ülkemizin zengin jeolojik oluşumlara sahip olup, bu zengin jeolojijik mirasın koruma ve kullanma dengesi çerçevesinde korunak gelecek nesillere aktarılması, insanlığın hizmetine sunularak bölge insanın gelişimine katkı sağlaması için öncelikli olarak 2863 sayılı yasada gerekli düzenlemeler acilen yapılmalıdır.Ayrıca ikincil düzenlemeler niteliğindeki yönetmelik değişiklikleri ile jeolojik miras niteliğindeki yerlerin belirlenmesi konusu UNESCO kriterlerine uygun olarak belirlenmesi, tescil edilmesi ve korunması konusunda gerekli çalışmanın yapılması gerekmektedir.

Saygılarımızla